

Ka Leo o ka Manu 'Alamea *na 'Ilikea Afong*

Welina mai e ka po'e puni mele o Hawai'i nei. Ua pi'i ka hoihoi i loko ou no nā mea hīmeni mai nā makahiki i hala aku? Ua ho'āla 'ia anei nā pepeiao? Ua ho'āla 'ia nō ko'u i nā leo nahenahe i lohe 'ia i kēlā pō'aono aku nei. I ia pō ua ho'okani pila nā mea ho'okani he nui ma ke kula nui o Hawai'i ma Mānoa. 'Oiai 'ane'ane pau ke kula, 'o kēia ka 'aha mele hope loa no kēia kau, kai kapa 'ia 'o Ho'okani Mānoa. Inā ua hele 'oukou i kēia hanana maika'i loa, a ua le'ale'a nō, 'ā'oia! 'O ka ho'okani hope loa ma Mānoa ka'u ho'okani punahele e hele aku ai. He hanana ia no nā kumu, no nā haumāna, no nā hoa, a no ka 'ohana kekahi. No'u iho, he mea ia no ka ho'onā 'ana i ka lo'ohia i kau ihola i luna o kākou ma muli o ke kula.

'O nā mea ho'okani i kipa mai iā kākou, 'o ia nō 'o Robi Kahakalau a me kona mau hoa. Ua ho'okani pila 'o Aaron Mahi, Martin Pahinui a me George Kuo, 'o Weldon Kekauoha, 'o Chad Takatsugi a me Kama Hopkins. Ua kipa maila ka 'ohana Lim mai ka moku o Keawe a 'o 'Anakala Ainsley Halemanu a me kona mau hoa kekahi. 'O Kimo Alama Keaulana, 'o Jeff Teves a 'o Paul Kim kekahi i kipa maila iā kākou. Ua ho'okani pila nō ho'i 'o Wehilani Ching, Nickie Hines, Wainani Kāneali'i a me 'Ihilani Miller. Ua hō'ike maila nō ho'i ka papa mele ('ōlelo Hawai'i 284) i kā lākou hana i kēia kau.

No'u iho, 'a'ole kama'āina au me kekahi o ia mau mea ho'okani pila. 'O kekahi o lākou, ua kaulana loa i ko lākou wā 'ōpio i kā lākou hana akā na'e he wā 'oko'a kēia a 'a'ole maopopo i ka 'ōpio o kēia wā, 'o wai kēia po'e. A no laila, 'o ia ke kumu i

makemake ai au e hō'ike i kekahi mau mea hoihoi e pili ana i kekahi o nā mea ho'okani i helu papa 'ia ma luna a'e.

Ua laki ho'i au no ka mea, ua ha'i mo'olelo mai 'o 'Anakē 'Ihilani Miller lāua 'o 'Anakē Nickie Hines, a ho'olohe au. He mau wāhine loea 'olu'olu lāua, me he manu la, hemolele nā leo ke lohe aku. 'O kēia mau manu laha 'ole, piha nō ko lāua na'au i ke aloha no ka po'e Hawai'i a no nā mele Hawai'i kekahi. Eia kahi mo'olelo.

Eia nō 'o 'Anakē 'Ihilani Miller (e ho'okani kīkā ana), me kona po'e hoa, 'o Wehilani Ching (piano), Paul Kim (kīkā kila), Jeff Teves (kīkā), me Ainsley Halemanu (pila nui).

Ua ho'omaka 'ia ko 'Anakē 'Ihilani ho'okani pila 'ana i kekahi pū'ulu i kapa 'ia 'o Menehune Maidens. I ia manawa, he 'umikumamāhā wale nō ona makahiki, akā na'e, ua ho'okani pila 'o ia me kona mau hoa i nā hale hulahula. 'Oiai he mau 'ōpio nō lākou, ua ho'ololi nā hale hulahula i kā lākou mau lula no 'Anakē mā, i hiki ai iā lākou ke ho'okani i laila. 'O kekahi mau mele kaulana āna i haku ai, 'o ia nō 'o Kūhiō Beach a me Pakalana. Ua kaulana nō kēia mau mele 'elua i kona wā 'ōpio a mau nō ko lāua kaulana i kēia mau lā. Wahi āna, ho'okani 'ia kāna mele 'o Kūhiō Beach ma

ka Old Lahaina Lū'au ma ka mokupuni 'o Maui. 'Oiai ho'ololi 'ia ka hō'ike a lākou i kekahi mau mahina, ua pa'a maila ia mele i kā lākou hō'ike. Ua kipa akula 'o ia i kēlā me kēia 'ano wahi e like me Kapalakiko, Kina, Iapana a pēlā aku no ka ho'okani pila 'ana. No kanakolukumamālua mau makahiki, he lālā nō 'o ia no ka Royal Hawaiian Band. A mau nō kona hīmeni a ho'okani 'ana me ia hui.

'O 'Anakē Nickie, ua ho'omaka 'ia kona ho'okani pila 'ana i kona makahiki 'eiwa. He mau manu kupanaha lāua, 'eā? He 'umikumamākahi mau keiki a kona mau mākua, a 'o ia wale nō ka mea ho'okani i kona 'ohana. No ka mokupuni o Keawe mai 'o ia, a nui kona 'i'ini i nā mele Hawai'i kekahi. E like me 'Anakē 'Ihilani, ua kipa aku 'o ia i nā wahi like 'ole no ka ho'okani pila 'ana. Nāna i ho'omaka

(ho'omau 'ia i ka 'ao'ao 2)

No Ho`okani Mānoa (ho`omau `ia mai ka `ao`ao 1)

aku i ka papahana kōkua ma ka halepule `o St. Matthews i ka makahiki `umikumamāiwa kanawalukumamāhā. Ua kapa `ia ia papahana kōkua `o Kōkua Food Basket. Nui kona `i`ini e kōkua i ka po`e Hawai`i a e hā`awi iā lākou i nā mea e pono ai ka noho `ana i `ane`i.

Wahi a kēia mau manu kamaha`o, ua maika`i loa nō ka ho`okani ma Mānoa. I ko lāua mana`o, he mea ia e pono ai no ka ho`omana`o

`ana o kākou a pau i nā mea waiwai a ka po`e Hawai`i. Wahi a lāua, kūpono nō ho`i ka ho`omau `ana i ia papahana. `A`ole hiki ke poina iā kākou ka hana maika`i a nā kūpuna inā `o ia ka hana ma`amau. Ia`u i kama`ilio ai me lāua, ua a`o `ia maila lāua e pa`a ka waha a ho`olohe nā pepeiao. He ha`awina waiwai nō ia. Nui ko lāua `ano`i e ha`i i ko lāua mo`olelo i `ike nā `ōpio i ka waiwai o kēia mau hana.

Lana ka mana`o o kēia wahi mea kākau, na kēia mo`olelo i kanu i kahi hua i loko ou, e ka mea heluhelu, a e ulu ana kēlā hoihoi a me ka `i`ini e hele a kama`āina me nā leo Hawai`i makamae o kēia `āina hiwahiwa. I laila nō ka waiwai o ke a`o `ana mai, ma nā mele a ma nā mo`olelo i ha`i `ia, i hīmeni `ia a i ho`okani `ia e lākou. He mea minamina `ia ka wai a ka manu `alamea.

‘O ka pulapula kēia e ho`omau nei ma ke ala no`eau.

E aha `ia ana kēia pu`uhonua?

Ua kupu mai kekahi ali`i hou, `o ia nō ke kālā.
na Lillie Makaila

‘Ano `ai ke aloha e nā makamaka o kēia wahi nūpepa, mai ka lā hiki i Ha`eha`e a i ka welona a ka lā i Lehua. ‘Ano `ai ho`i i ko Kualoa, `āina wehiwehi i ka poli Ko`olau o O`ahu a Lua. Mai ka nu`u ki`eki`e `o Kānehoalani a i ka huehuelo `o Mokoli`i. Mai ka hono `o Pohukaina a i ka loko i`a `o Mōli`i. Kahi o

Haumea i noho ai. Kahi o ka pahu `o Kapahu`ula i hūnā `ia ai. Kahi o ka punawai kapu `o Ka`ahu`ulapunawai. Kahi o ka palaoa i pae ai. Kahi o La`amaikahiki i ho`omaka ai i mo`okū`auhau ali`i hou. Kahi o ke

a`o `ana i nā keiki ali`i o ka wā kahiko. Kahi a Kahekili i makemake ai. Kahi o Kahahana i noho ali`i ai. `O ia nō `o Kualoa, ka pu`uhonua lua `ole, he lei

nihopalaoa kau i ka umauma o ke Akua a me nā ali`i.

I ka wā ho`i iā Kahahana, ua noi `o Kahekili i ua lei nihopalaoa nei. Na ke kahuna o Kahahana, na Ka`ōpuluhulu i hō`ole i ia noi. Wahi āna, ke loa`a `o Kualoa, loa`a pū ka waiwai o ka mokupuni `oko`a `o O`ahu. Loa`a nō ke kapa `ākala o Ko`olauloa. Inā lilo `o Kualoa iā Kahekili, he make ko laila.

Ua lilo nō `o Kualoa iā Kauka Gerrit Parmele Judd i ka makahiki 1850. Nāna nō i noi iā Kauikeaouli i ua `o Kualoa, a ua `ae `o Kauikeaouli i ka lilo `ana aku iā Judd. Noho kēlā `ohana i laila a hiki i ke au e ne`e nei. Lilo ke kula o Kualoa i wahi hānai holoholona `o Kualoa Ranch, kahi a ka nui malihini e kipa ai. Mālama `ia nō nā huaka`i ho`okipa i laila, a kau `ia ke ka`a `ōhua, ka lio, ke kalaka a pēlā wale aku. Akā, ua lilo ka pono o ua lei nihopalaoa nei. `A`ole mālama iki `ia nā lōina Hawai`i e ke ali`i o laila, a `a`ole nō ho`i i mālama `ia nā wahi kapu o laila.

Ua `aihue `ia ka lae o Kualoa i kekahi mau makahiki aku nei, a na ke aupuni o Hawai`i ke kuleana o ia kahakai. I ka wā ma mua, `o ia ke kahakai o ka palaoa i pae ai, a i kēia wā ili hewa maila ke kūkae. He kahakai ma`ema`e ia ma mua, akā `a`ole ma`ema`e iki ke kai i laila i kēia wā. Loa`a ke kai haumia, a piha loa i ka mimi, ke kūkae, a me nā mea lepo `ē a`e. `A`ole nui nā kino koholā e pae ana i laila, a ke pae mai nō, li`ili`i ke kino o ia koholā. I ka wā ma mua, kaulana ia wahi i ia kai akā i kēia manawa ua pau paha ka waiwai ona.

E ka mea heluhelu, pehea nā mea kaulana o Kualoa i kēia au nei? Nui nā hō`ike kīwī e pa`i `ia nei i laila. Ua pa`i `ia ka hō`ike kīwī `o Lost i ka loko i`a `o Mōli`i. I ia manawa, ho`opiholo `ia kekahi mokulu`u i lalo o ka `ili kai, a ho`opahū `ia kēlā moku i loko o ka loko i`a! He hewa nui ia! Nui nā huaka`i ho`okipa i loko o Mōli`i, a pa`a ka `ilikai o ia loko i nā moku he nui. `A`ole i mālama iki `ia nā i`a a i `ole ka pā pōhaku a puni ka loko i`a.

(ho`omau `ia i ka `ao`ao 3)

No Kualoa

(ho'omau 'ia mai ka 'ao'ao 2)

Wahi a ka 'ohana Morgan, ka 'ona o ia wahi, makemake lākou e "ho'ohawai'i" i ka lei niho palaoa 'o Kualoa. No laila i ho'okumu 'ia ai kekahi kōmike no ke kia'i 'ana i nā mea Hawai'i i hō'ike 'ia ma laila. Wahi a John Morgan, he lei a ka 'ohana Judd, na ia kōmike e nānā i nā hana i Kualoa, a pono ia kōmike e ho'opololei i nā hewa. Wahi āna, inā he hewa ko kekahi ho'olaha, a i 'ole he hewa ko ka waha o kekahi alaka'i, 'o nā kānaka ma ke kōmike nā mea e ho'opololei i ia hewa. Noi 'ia au e noho ma ke kōmike, a ua 'ae akula au. 'I maila 'o ia la, e ha'i ana 'o ia iā mākou ma mua pono o kāna hana 'ana i kekahi mea. Na mākou e 'ike a ho'opololei paha i ia mea, ma mua o kāna hana 'ana. Akā, 'a'ole pēnei kāna hana! Ho'okahi wale nō mea a mākou i 'ike maka a ho'opololei ai. Ua kūkulu 'ia kekahi hale hō'ike'ike, a 'a'ole mākou i kama'ilio iki e pili ana i nā mea e hō'ike'ike 'ia aku i laila. Ua pa'i 'ia kekahi mau hō'ailona ma ka 'ōlelo Hawai'i, a 'ano 'ē ia mau hō'ailona ke heluhelu aku. 'A'ole i noi 'ia ke kōkua o ho'okahi kanaka 'ōlelo Hawai'i no ke pa'i pololei 'ana. No laila, aia ma ke ala e hiki ai i ka Ranch, e kū ana kekahi hō'ailona e hō'ike aku penei: Aloha & A hui hou! 'Ano 'ē ka heluhelu 'ana i ia mea! 'A'ole ia he hewa, akā he 'ōlelo haole i "ho'ohawai'i" 'ia! 'A'ole ia he mana'o Hawai'i.

Lawe 'ia nā malihini i nā wahi a pau o Kualoa a me Hakipu'u a me Ka'a'awa. Hele nā kānaka i 'ō a i 'ane'i, a kiloi wale 'ia ka 'ōpala i 'ō a i 'ane'i kekahi! 'A'ole mālama 'ia ka 'āina i laila. 'A'ole maopopo i nā alaka'i e hana ana i laila ka waiwai o ka lei niho palaoa 'o Kualoa, no ka mea 'a'ole 'ike 'ia ka pololei a me ka hemahema o kona mo'olelo. Haku wale a ha'i hewa 'ia nā mo'olelo "kahiko" i nā malihini e nā alaka'i. Pili kekahi o ia 'ano mo'olelo haku wale i Mōli'i. Wahi a kekahi, ua hānai 'ia ka i'a i kekahi hapa o ka loko, a hānai 'ia ka honu i ka hapa 'ē a'e! 'A'ole pololei kēlā. He mo'olelo ma'amau na'e ia ma ka waha o nā alaka'i. Wahi hou kekahi, 'o Kualoa, he pu'uhonua ia. He pololei nō ia mana'o, akā i kona wehewehe 'ana i ka hua'ōlelo 'o pu'uhonua, 'i akula, like ā like me kēlā mo'olelo a Disney i haku ai 'o Hunchback of Notre Dame. Ha'i 'ia nō ka māhele o ia ki'i 'oni'oni e pili ana i ka hele 'ana o kēlā wahine i ka hale pule me ka uā 'ana aku "SANCTUARY!" Pēlā ka hana i ka wā kahiko? 'A'ole paha! Akā penei ka 'ōlelo a nā alaka'i.

'A'ohē kānaka Hawai'i e mālama pono iā Kualoa. 'A'ole paha i maopopo i ka 'ohana Morgan ka waiwai o Kualoa. Maopopo paha iā lākou ka waiwai o Kualoa i ka wā kahiko, a 'oko'a paha kā lākou ana 'ana i ka waiwai i kēia wā. Ana 'ia ka waiwai i ka nui o ke kālā. 'Ike lākou i ke kālā e loa'a mai ana, a 'o ia wale nō. 'A'ole lākou makemake e ho'opololei i nā hewa inā 'a'ole nui ke kālā e loa'a mai ma muli o kēlā hana. 'Ōlelo lākou, maopopo iā lākou ka waiwai a makemake lākou e ho'opololei i nā hewa, akā inā hō'ole 'ia kekahi mea no kona hewa, a nui na'e ke kālā o ia nei hana, e hana ana nō! Aloha au iā Kualoa, a maopopo ia'u ka waiwai o ua wahi nei. Akā, 'a'ohē o'u mana e lei ai i ia lei niho palaoa i ku'u wahi umauma. 'A'ole nō ho'i i lawa ka mana o ia 'ohana Morgan. I ka wā kahiko, aia ka lei niho palaoa

'o Kualoa ma ka umauma o ke Akua a me ke ali'i, akā i kēia wā, na wai e kia'i? Na wai e mālama? E aha 'ia ana kēia lei niho palaoa?

He Moku Lawe 'Ōhua

na Lākea Trask-Batti

Aloha mai e ku'u mau hoa heluhelu o ka Nūpepa Ka Ulu Hoi. No 'oukou, ka lehulehu, kēia wahi 'ōlelo. Ua pā nō ka leo heahea, he noi wale e puka mai lalo mai o ke ao 'ūmamalu, e ho'omohana kino ma kahi o nā kukuna no'ono'o. I kū ka makemake e hele mai, hele nō me ka mālo'elo'e.

E like me nā ala hele o mua ona, nui ka ho'opa'apa'a a puni ka H4, 'o ia ho'i ka Superferry o Hawai'i. Eia kā, 'a'ole na'e ia ala hele he ala hele ma'amau, e like me nā alanui makawalu o Honolulu. 'O ka Superferry, he moku nunui, he kaulua ke 'ano, e lawe ana i nā kānaka a me ko lākou mau ka'a, mai kahi mokupuni i kahi mokupuni ma loko mai o nā moku nui o Hawai'i.

I kēia pō'aono i hala, o ka lā 14 o 'Apelila nō ho'i, ua ho'opōmaika'i 'ia ka moku ma 'Amelika no ka holo 'ana i Hawai'i nei. Ke ho'oholo 'ia nei ka holo 'ana o kēia moku lawe 'ōhua i kēia Iulai e hiki mai ana, me nā huaka'i ma waena o nā mokupuni o Kaua'i, O'ahu, a me Maui. Eia kā, e like me ka'u i ho'opuka mua ai, mau nō ka ho'opa'apa'a no kēia

(ho'omau 'ia i ka 'ao'ao 4)

He Moku Lawe 'Ōhua (ho'omau 'ia mai ka 'ao'ao 3)

mea. E like me ka ma'amau o nā mea i ho'opa'apa'a 'ia, 'elua a 'oi 'ao'ao o kēia mo'olelo.

Wahi a nā kānaka kākō'o i kēia moku nui, he mea maika'i ka Superferry, a he mau mea waiwai ko ia mea no nā po'e a pau o Hawai'i. Ua hiki i nā kānaka

like 'ole ke kau i kēia moku me ko lākou mau ka'a, a kipa aku i ka 'ohana a me nā hoaaloha ma nā mokupuni 'ē a'e, me ka hopohopo 'ole i ka ho'olimalima 'ana i ka'a, a me ka nalowale 'ana o ka ukana ma ka mokulele. E hiki ana i kēia moku ke hāpai i 282 mau ka'a, a ma kahi o 866 mau kānaka no kēia a me kēia huaka'i. Ma kahi o 'ekolu hola ka lō'ihī o ia mau huaka'i, akā he mau wahi pā'ina a ho'onanea no nā kānaka makua ma ka moku, a he mau wahi pā'ani pū no nā kamali'i. Wahi a lākou, he keu a ka u'i ka 'ikena i nā mokupuni mai luna mai o ia moku.

Ma kekahi 'ao'ao, 'o ke keu o ia mea 'o ka Superferry, 'o ia nō ka hape. Pau 'ole ka nui o nā pilikia o kēia moku nui, a ua like ā like ka nui o nā nīnau e kupu ana e pili ana i ia mau mea.

Wahi a nā kānaka kū'ē i kēia Superferry, 'a'ohē kumu maika'i no kēia lawelawe moku. E pipi'i ana nō kēia 'ano huaka'i 'ana (ma luna aku o ka \$200 no ka 'ohana ho'okahi me kona ka'a ho'okahi), a inā pipi'i, 'a'ole e kau nui 'ia ana e ka po'e maka'āinana. 'A'ole e loa'a ana kahi mea hou; ua hiki 'ē i nā kānaka ke kau ma ka mokulele i kipa aku ai i nā mokupuni 'ē a'e, a ua hiki iā kākou ke ho'ūna i nā ka'a ma nā moku nui o Young Brothers a me Matson. Wahi a kekahi hō'ike nūhou, o ka pū'alikoa ka hui e ho'ohana nui ana i kēia moku, no ka halihali 'ana i nā ka'a Stryker, a me nā ka'a pū'alikoa 'ē a'e.

E pilikia ana nō kākou i kēia Superferry. 'O kekahi ka laha 'ana o nā holoholona pae malū i nā mokupuni a pau, e la'a nā poloka coqui, nā mo'o nahesa, a pēlā wale aku. E holoholo pū ana nā ma'i lele o nā 'ano lā'au like 'ole. Pēlā pū paha me nā lā'au 'ino, a me ke kuenta hale 'ole, i makemake wale

e ne'e i kahi 'āina 'ē me ko lākou ka'a (inā he ka'a ko ia mau kānaka).

Hopohopo nui nā kānaka like 'ole no ka maluhia o kēia moku nui, no ka nohona o kākou a me ke ea o ka 'āina, a no ka pono o nā kānaka a me nā holoholona pū. Wahi a ka hui o kēia Superferry, e ho'ā'o ana lākou e ho'okele i ka moku i ho'ālo ai i ke ala e holo ai nā koholā a me nā māmela nui 'ē a'e, a e ho'ēmi i ka wikiwiki o ka moku ke 'ike 'ia nā i'a nui. 'O ka 'oia'i'o, e holo 'āwīwī ana nō ka moku, ma kahi o 42 MPH, a 'a'ole e hiki ana i ia moku ke ho'olohi koke. E lilo paha ana ia moku i ka'upu hehi 'ale o ka moana, e ku'i wale i ke kino o ia mau i'a, nēia lima koko lā, he ku'i koholā.

'O kekahi pilikia nui o kēia moku lawelawe, 'o ia ka 'ole o ka Palapala Hō'ike Hopena Kaiapuni ('o ia ho'i ka EIS). Me ka nele o kēia, 'a'ole maopopo pono iā kākou ka hopena a me ka 'ino o ka holo 'ana o ua Superferry lā. Pehea ka nui o ka 'ōpala a me nā mea ho'ohaumia e hā'ule ana mai kēia moku nui? He aha ana ke 'ano o ka pō'ino ma nā kahakai a me nā lihi kai? Wahi a ka hui Superferry, e hahai 'ia ana nā kānāwai, a he mea waiwai no lākou ka mālama 'ana i ke 'ano o ka nohona maluhia o ke kai. Eia kā, a waho aku nei moku o ka poe pale, pau ka palena o nā kānāwai a me ke ahona o ke kai a me ka honua. Ke ha'alele ka moku i ka ulu lā'au ma kai, wehe o uahi, a e 'ike 'ole 'ia ana nā hopena a hana 'ia ka 'ino.

'O kekahi mea nui ma kēia wahi ho'opa'apa'a, 'o ia nō ka no'ono'o 'ana i ka waiwai o nā mea maika'i, i mea e holo ai nā mea pono. He mau pilikia ko kēia Superferry, eia kā he mau pilikia i lana pū me nā moku nui 'ē a'e, 'o Matson, 'o Young Brothers, a pēlā aku. 'A'ole paha maika'i ka 'ae wale 'ana i kēia Superferry e holomua me ko lākou papahana, akā na'e pono paha ke Aupuni e ho'oponopono i nā hemahema o nā moku nui a pau. He mea maika'i paha ia lawelawe moku, 'a'ole paha. 'O ka mea nui, pono e pa'a maoli ka papahana holo'oko'a, a pono e 'ike 'ia nā mea a pau mai nā hui like 'ole. Ma ia wā i hiki ai iā kākou ke holomua me nā mea pono'i.

Huli Kua 'Ia

na Kenji Rasmussen

I kekahi lā, e hele wāwae ana au i kahakai ma Mākaha. Ia'u i nānā ai i uka, 'ike 'ia kekahi hale pe'a poloke e kū kapakahi ana i nā kumu lā'au. Nānā akula au i ka 'ohana i hea aku i kēia hale pe'a kahiko, 'o ia ko lākou home. 'O ia ka manawa o'u i makemake ai e haku i kēia mo'olelo. E kākau ana au e pili ana i kēia 'ohana Hawai'i i huli kua ai kākou.

(ho'omau 'ia i ka 'ao'ao 5)

Huli Kua 'Ia

(ho'omau 'ia mai ka 'ao'ao 4)

'A'ole mapopo ia'u ke kumu o'u i 'olelo ai me ia 'ohana akā ua kama'ilio nō mākou. He mea like 'ole paha nā kumu, a nui ko'u a'o 'ana mai. 'A'ole nō e ho'opuka 'ia ana ko lākou mau inoa no ka mea, he mea 'ole ia. 'Elima keiki o kēia 'ohana e noho ana ma kahakai. E hana ana nā mākou i 'elua hana ma nā hola kanaono o ka pule. Akā, li'ili'i nō ka uku o ko lāua mau hana. No laila, 'a'ole hiki ke loa'a ka home iā lākou. Nīnau akula au e pili ana i kā lāua mau keiki.

Hele nā keiki i ke kula no ka mea 'a'ole koi 'ia he wahi noho no ka hele kula 'ana. No laila, hiki iā lākou ke hele i ke kula a loa'a mai iā lākou ka mea 'ai.

Me kēia paha ka noho 'ana o ia po'e kuwena nei.

Hau'oli nā keiki a aloha lākou i ka nohona i kahakai. Wahi a ka makua kāne, "Our children make the best out of a bad time. They go to school like other kids and I make sure that they study hard. That's all we can do." Ikaika nā keiki. 'O ia ko'u mana'o.

Ua nīnau au i ka makua kāne i ke kumu i noho 'ole ai lākou ma kahi ho'omalū. Wahi āna "We can't live in that place, it's almost like staying in jail. Just look at it, and the rules are bad too." Ua 'i nō ho'i 'o ia, pani 'ia ka hale ho'omalū ma ka hapalua hola 'umi o ka pō. I ka hale ho'omalū e pa'a ai, laka 'ia aku ka puka a pa'a. No laila, 'a'ole hiki iā ia ke ho'i lohi ma hope o ka hana o laka 'ia. Eia ho'i, pono lākou e uku no ka noho 'ana ma ka hale ho'omalū inā e hana ana lākou. 'A'ole nui ka uku, a pēlā e mālama ai a ho'oma'ema'e ai i ka hale ho'omalū. Akā, he mea pa'akikī ia no ka 'ohana.

Ua makemake nō au e a'o mai e pili ana i ka hale ho'omalū ma Mākaha no ka mea maopopo iki wale nō ia'u no ka hale ho'omalū mai ka nūhou i ke kīwī. Akā, ia'u i hō'ea ai ma ka hale ho'omalū, hiki ke maopopo ia'u ke kumu i mana'o ai ka 'ohana he hale pa'ahao kona hoa like. Ua puni ka hale i ka pā uea kukū. 'Ōlelo akula au me kekahi mau kānaka e noho ana ma ka hale ho'omalū. Hau'oli lākou i ka noho 'ana i laila. Makemake lākou i ka manawa e ho'ololi ai i ko lākou mau ola. 'O'ole'a nā lula akā ho'opale kēlā mau lula i ke komo 'ana mai o ka lā'au 'ino ma loko o ka hale ho'omalū. Li'ili'i nā lumi akā loa'a nā mīkini kaila hou. No laila, maika'i ia hale, 'a'ole paha? 'O ka noho i kahakai, e aho ia, 'a'ole paha? Pehea ka mana'o o 'oukou?

Ia'u e haku ana i kēia mo'olelo, a'o maila au e pili ana i ke ola mau o kekahi po'e maika'i. E ho'ā'o ana lākou e noho ma kahi kahakai i lilo i home no lākou. He Hawai'i ka 35 pakeneka o nā kānaka noho kahakai ma Mākaha. 'A'ole maopopo ia'u inā hiki ia'u ke kōkua. Makemake au e hana i kekahi mea akā 'a'ole nui ko'u akamai. Maopopo ia'u kēia, pono iā kākou ke kōkua iā lākou. Pīhoihoi ka nui o kākou i ka lilo 'ana o ko kākou mau 'āina a i 'ole ka po'e 'ē e ho'ā'o ana e komo i ko kākou kula pono'i. He mea nui kēlā mau pilikia akā, pehea kēlā mau kānaka i huli kua 'ia? 'A'ole hiki iā kākou ke ho'ālo i kēia pilikia. Inā hana kākou a pau i kekahi mea li'ili'i, hiki iā kākou ke ho'opau i ia pilikia a ulu ikaika mai kēia mua aku.

Kani ka Manu

na Kaina Makua

Hui... pehea mai nei oukou e na pulapula a Haloa? Onipaa ka huli i ka lepo i ole e hemo ai ka opae? A oia... aole oe hopohopo, hoomau oe i ka hana kupono aloha me ka malie. O ka mea nui hoi, "Mai kapae ke ao o na kupuna, he ola no ma laila." Ne no kahea ia oe e hana i kekahi hana Hawaii e na kupuna aole oe huli a hele i kahi e, e hana oe i kela mea. O kela paha kau mea pono e hana ai a aole paha maopopo ia oe ka manawa e hoike ia ai na hoailona. Makaala i na hoailona e oili ma mua ou na lakou no, na kela poe hoailona e hoike aku ia oe i ke alahale e hahai ai. Minamina mai nei kuu naau i ka ike ole ana i kela ano hoailona i oili aela i mua o'u, nui na hoailona i lewalewa ae nei ma mua o'u i na manawa a pau. Ia Anakala Eddie Kaanana e ola ai aole no i maopopo iau oia no o kuu hoailona, ka mea e ao mai ai au i ka olelo kanaka, a me ka mea i oili mai ke haiki ka manawa e hana ai i kahi mea. Ne no poina na hana a ko kakou kupuna ia kakou aohe ana o ka Hawaii. Pio wale ana no ke ahi, koe wale ana no ka nanahu. He ahi no ko Anakala Eddie Kaanana a ua kaana like maila oia i kona ike me ka lehulehu.

No ka mokupuni o Keawe no oia i lalo o Milolii. Akamai maoli kona poe kupuna i ka hana like ole a ka lawaia, o ka lawaia opelu oe, o ke kalai waa oe, o ka lawaia luu oe a pela wale aku no. Lilo no hoi keia mau hana noeau kupunaiaha ia ia i kona wa e oo ana. Akamai no hoi oia i ka mahiai ana ia Haloa ke kalo. Nui kona aloha i ka Hawaii e laa ka hana Hawaii, ka

(ho'omau 'ia i ka 'ao'ao 6)

Kani ka Manu (ho'omau 'ia mai ka 'ao'ao 5)

poe Hawaii, ka mana o ka aina a nui hou aku no. Ike ia keia aloha lokomaikai pau ole i kona leo, i kona ku wale ana ae no, i kona mahalo ana i na kupuna ma mua o ka hana a nui hou aku no.

I ko'u wa mua loa i hoolauna pu aku nei me Anakala Eddie, ua hele aku nei ka papa mahiai kalo i kahi huakai ma Kahakuloa ma Maui, ehiku no o makou i hele aku nei i mea e kokua aku ai ia Anakala Oliver Duklow. I ka la mua o ia huakai, hele pololei no makou i ka hana. Iau no e hana ana i loko o ka loi, hele mai nei no kahi Pomaikai Kaniaupio-Crozier, o kuu kumu no, me kekahi elemakule a ma ia manawa aale no i maopopo iau o wai la keia elemakule e hookokoke mai ana iau. A laila, hoolauna aku nei o Pomaikai ia maua i ka i ana, "Kaina, o Anakala Eddie Kaanana keia a Anakala, o Kaina Makua keia he haumana oia nau." (E ka poe heluhelu, he wahi hoomaopopo keia ia oukou, ma ia manawa aale i maopopo pono iau ka olelo kanaka.) Aloha wale aku no maua kekahi i kekahi, honihoni no hoi kekahi i kekahi a i ko'u aloha ana aku ia ia, haalulu koke mai nei kuu naau i ka lohe ana mai i kona leo aheahe. Aole no i kana mai ka nahenahe o kona leo pili kupuna.

Ma muli no nae o ko'u hilahila i ka walaau kanaka ana aale wau i kamaile pu me ia ala no ka mea, nui loa kuu makau i ka hoopuka ana i ka olelo kanaka me ka hemahema. No laila, ma ia hopena pule no hoi au i noho mu mai nei me he ia hamau leo la. Aka, o ka'u mea no i hana ai, oia ka hoolohe ana aku i na moolelo ana i moolelo mai ai. I ka pau ana o ia huakai a makou, ike aku nei wau i kekahi ano o kona ano, oia no kona aloha wale ana aku no i ka aina hanai kanaka, ka hana Hawaii, a me ka poe i kamaaina, i kamaaina ole me ia. Aloha wale no oia i kela me keia kanaka.

Ma hape mai no o keia huakai, ekolu no makahiki o kuu ike pinepine ana ia ia i kona mau hiki ana mai i ka papa loi o Kanewai i mea e ao mai ai ia makou i na mea Hawaii. Ao mai nei oia ia makou i ka poe limahana no Kanewai i ka hana upena, ke kui ai ana i ke kalo a nui hou aku no. Akahai no hoi keia kanaka waipahe i kona wehewehe ana, kona hai moolelo ana i kekahi mea.

Nui no kona manawanui kekahi, hana maile oia i na manawa a pau. I kona kalai ana i waa liilii, hana malie wale no keia kupa o Milolii. O ka mea nui nona, "Hana pono mai pono hana." Loihi ana paha ka

hana aka nae, mai au ana no hoi ka hopena a pela no kona manao. Hookahi manawa no, aia no makou e hana ana i ka papa loi o Kanewai, iho wale mai no oia i ka loi me ka hoomaopopo ole ana mai ia makou i ka poe limahana. No laila, hoopau koke no makou i ko makou hana a hele no e kokua aku ia Anakala. Hapai koke aela oia i kahi manao e kalai i waa liilii i mea e ao mai ai ia makou i kela hana. Pii koke ka pihoihi palena ole i loko o kuu naau i ka lohe ana aku i kona

mana. I ko makou hana ana i ia hana, aale wau i hoopuka i kahi olelo, noho mu wale no kuu hana. He kanaka noeau oia, pili oia i ka poe o ka wa i hala me ka mana i kamaaina ole ia kakou i kona wa e ola ai. I kona hala ana i ka make, minamina no kuu naau i keia mau la, he iini no ko'u e hoi ai i ka wa o kona ola i mea e walaau pu ai me ia ala i na wa ona e noho meha ai ma ka hale, ma ka

loi i Anuenue a pela aku. Aka, o ka mea wale no e hiki ai ke hana, oia no ka hoomau ana i na mea ana i ao mai nei iau i kona hana wale ana no.

Ua pio no kekahi ahi o ka Hawaii a ua hoa aela no nae kekahi ahi o ka Hawaii, oia no o kuu leo i kamaaina ole i ke kani. No laila, mahalo nui ia oe e kahi ia aukai uliuli o Milolii, aloha ino wale no ia oe, he kani no ko keia manu.

Pulelo Ha'aheo ke Ahi o Kamaile, Welo nō i Mānoa Nei!

Makemake mākou, nā limahana o Ka Ulu Hoi, e ho'olaha a ho'omaika'i aku i nā haumāna 'ōlelo Hawai'i e puka ana i kēia kau nei. Hulō! Hulō!

Alohalani Brown - OH me ka Pili Kanaka
Keoni Chang-Purdy*-OH me ka 'Ike Hawai'i
Leilani Digmon*- OH me ka 'Ike Hawai'i
William Fernandez-OH me ka Biology
Ikaika Higa-OH
Ku'uilei Kuroda-OH
Keoni Onishi-OH me ka BED (Secondary
Education, focus on Music)
Lāiana Wong*-OH

E ho'omaika'i kākou i nēia 'āuna manu 'ōiwi i nā 'aha hemo kula i ka 12 a me ka 13 o Mei.

* he mea kākau no Ka Ulu Hoi!!

Kū Holo Mau 4 (ho'omau `ia)

na Kaleomanuiwa Wong

E ka luna ho'oponopono o ka nūpepa Ka Ulu Hoi, aloha 'oe. Mahalo no ka ho'oka'awale mau 'ana i kahi kōā no ka ho'opuka 'ana aku nei i ka mo'olelo holomoana nei me ka 'olu'olu wale ho'i o ka na'au. Nāu nō e ho'oulu i ka "lāhui 'ōlelo" (Wong, Laiana, 2006) o kākou.

E ho'omau kākou i ka mo'olelo. 'Oiai ka wa'a e ho'omau ana i ka holo hema, noke nā miliona hōkū i ka holo 'ana i ka 'ākau. A 'ike ka ho'okele i ka pae kūpono o nā hoku i ka lewa, a me ka hāiki o ke kōā ma waena o Hōkūpa'a me ka 'ili o ke kai, ua maopopo 'ia, ua hō'ea iho ka wa'a ma ka latitū like o ua moku o Kalama la. 'O ka huli akula nō ia o ka ihu o ka wa'a, a pololei ka wa'a i ke Komohana, kahi e moe nei 'o ia moku nei. Mea maila 'o 'Anakala Bruce, ka ho'okele, e maka'ala i ka mea 'oko'a o ka moana, 'o ia ho'i, ka waiho'olu'u 'oko'a o ke kai uli me he kai kūkaula lā, ka 'ike 'ana a'e i ka manuokū, ka 'ōpala e lana ana ma ka 'ilikai, ke ao 'ōma'oma'o a me ke ao melemele paha. 'O kēia nā hō'ailona maika'i no ka pae koke o ka wa'a i ka moku.

Ma ka lā 11 o ka holo 'ana mai ke awa o Kapukapu (Kealakekua) aku, pi'i kōkī a'ela ko mākou 'eu'eu i ka 'ike mua 'ia 'ana o kahi manu ho'okele wa'a, 'o ia ho'i, 'o ka manuokū. 'O kēia manu 'eā, he manu pili 'āina, 'a'ole hiki iā ia ke noho a hiamoe ma ke kai e like nō me ka manu a mākou i 'ike mau ai i ka moana nui lipolipo, 'o ka manu 'ā 'oe, ka manu ka'upu 'oe, ka moli 'oe, ka 'akē'akē 'oe, ke koa'e 'oe, a pēlā wale aku; a hiki 'ole ke hiamoe, iā ia nō e lele ana e like me kahi manu kīkaha o ka lani, he 'iwa. He mea pono kāna ho'i 'ana i ka 'āina ma kēlā ahiahi kēia ahiahi. No laila, inā nō e 'ike 'ia ua manu nei i ke kakahiaka e lele mai ana mai ke Komohona i ka Hikina i ka 'imi i'a, aia paha ka 'āina ma ke Komohana. A i 'ike 'ia kēia manu i ke ahiahi, e

ho'i ana ka manu i ka 'āina, 'o ka ukali nō a ia manu e loa'a ai auane'i ka 'āina.

'O ka mea 'āpiki kā na'e, 'o ka 'ike 'ana a'e o mākou i ua manu nei, ua 'ane'ane kū ka lā i ka lolo. 'A'ohē maopopo kahi āna 'o ka hele 'ana. Mea hou maila 'o 'Anakala Bruce, ke 'ike 'ia ka manuokū e ka'alele ho'okahi ana, 'ano kokoke ka wa'a i ka moku. 'A'ole kokoke loa, 'oiai, hiki i ua manu nei ke uheheu i waho lilo o ka moana, a hala 'elua haneli mile i ka lele 'ia mai ka moku aku. Kapa 'o ia i kēnā manu he manu huaka'i. I 'ike 'ia he pū'ulu manuokū, 'o ia nō ka wā e wehe a'e ai i ka maka 'ike mamao i loa'a ka moku.

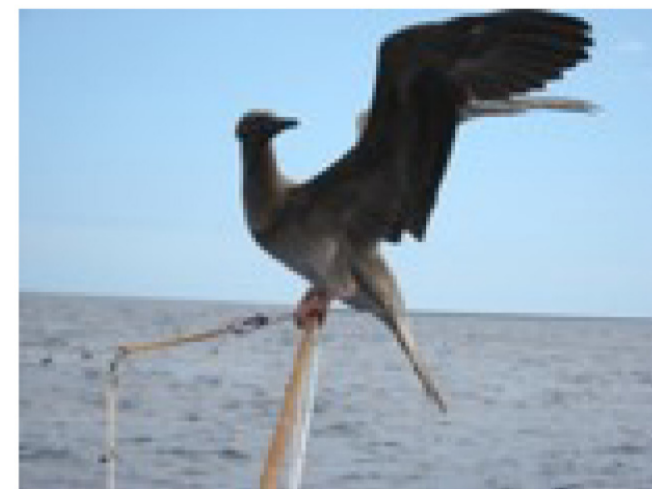
Pō ia ao lā, a i ke ao 'ana o ka pō, 'ike hou akula i kahi manuokū hou, a i manuokū hou, a i manuokū hou. 'Ekolu manu me kēia ke 'ano a mākou i 'ike aku ai i nēia lā. 'O kekahi, hele ho'okahi nō ia. 'O kekahi, hui ia me ka pū'ulu 'ewa'ewa me ka noio kōhā. A pō ia ao, a ao ho'i ka pō, ua 'oi a'e ka nui o nā manu like 'ole o kai i 'ike 'ia. A 'o ka manuokū, pū'ā 'ia nō. 'Ike 'ia ho'i he 'ōpala e lana ana ma ka 'ilikai, 'o ka 'ōmole wai a he mau ea 'oko'a, kahi 'āpana 'upena, a 'o ke kupaianaha, 'ike 'ia ho'i hā ka lau niu. Ma muli o kēia mau mea nei i maopopo ai iā mākou, e pili aku ana nō ka wa'a i ka moku. 'O ke ka'aka'a a'ela nō ia o ka maka 'ike.

He 'āuna iwa.

ka 'āina o kēia pō, 'o ka lohe nui 'ia o nā leo like 'ole e kāhea aku ana i ke 'ano o ka manu e ka'apuni ana i ka wa'a. Nalu ihola, "He aha kēia mea kupaianaha o

(ho'omau 'ia i ka 'ao'ao 8)

He manu 'ā.

Kū Holo Mau (ho'omau 'ia mai ka 'ao'ao 7)

ka pō o ka pepeiao e lohe mai nei?" I lawa nō a hō'ā akula i ke kukui pa'a lima ikaika 'ē, 'ike akula i ka nui manu e lelele ana i 'ō a i 'ane'i. Na lākou nō e ho'opuka wale aku i ko lākou inoa. Me he mea lā, 'o kēia mau manu lā nā 'āha'ilono o ka moku e hō'ike ana i ka papainoa o nā kama'āina o ua moku nei. 'O ia ho'i ka 'ā, ka 'akē'akē, ka 'ewa'ewa, ke koa'e, ka noio me ke kōhā, a me ka 'iwa.

E nā kini maka o nā makamaka heluhelu, e kala 'oukou i ko 'oukou mea kākau. 'Oiai ua pae ma ka pepa hope loa o kēia kau, a nui hou aku ka mo'olelo i koe. Mai hopohopo 'eā, a mai maka'u, na'u e pani i ka mo'olelo, a 'ike maoli 'ia nō auane'i hā paha ka hopena o ka mo'olelo i kēia kau a'e. Inā hiki 'ole ke kaomi i ka pōloli, a makemake paha e lilo i kanaka holo wa'a kaulua, inā hiki nō ke leka uila mai i ko 'oukou mea kākau: ehu4@hotmail.com.

Mea Kākau

He Koho no nā Kau a Kau

na Kaleonahenabe Nacapoy

'Auhea 'oukou e nā pulapula o ke au nei, e maliu mai,

'A'ole nō i pau. He 'ōlelo ia i piha loa i ke kaona no kākou a pau. 'O kēia paha ka ha'awina e nānā pono ai i kēia mau lā. Ua hala 'ē 'o Kekuaokalani a hala pū kahi mau kānaka kāko'o ma hope ona i ke kaua kū'ē hope loa ma Kuamo'o, Hawai'i. Ma o ka lanakila a nā kānaka i kāko'o i ka 'ai noa, ua pau ihola ka 'ai kapu. 'A'ole i ho'okō pono 'ia ke kauoha a Kamehameha I iā Liholiho akā na'e, ua pau ka hale o ia wā i ke kūkulu 'ia me ka 'ole o ka pouhana i makemake mua 'ia. E ka mea heluhelu, e ho'olohe pono mai, mai 'ae i ka lilo 'ana o kou 'i'ini me ka 'ole o ka ho'ā'o i ka holomua maika'i me kāu. Ua ho'ā'o nō 'o Kekuaokalani mā e ho'okō i ko lākou pono a me nā mea a lākou i hahai ai akā, 'a'ole na'e i pā mai ka makani a kau iā lākou i ke ala kūpono. Eia nō kākou ka po'e Hawai'i o kēia au a ke kūkulu 'ia nei kahi hale nui hou a 'a'ole nō 'o Ka'ahumanu mā kahi pū'ulu kūkulu. Ua loli nā hana a me ka 'i'ini no ke kūkulu 'ana i ua hale nei. 'O nā aupuni mana o ke au kahi pū'ulu a 'o ka Hawai'i kahi pū'ulu 'ē a'e. He 'ono ia mau pū'ulu 'elua i kahi mau mea 'oko'a a ma o kēia hale hou e kō ai ia 'ono. 'O kahi mea 'āpiki, no ke aha e mau nei ia kū like 'ole o kākou, o ka 'ōiwi o Hawai'i, e like pū me ka wā pili 'ai noa? Inā kākou a pau o nei wā i nānā i ka wā pili 'ai noa, he pane paha ko laila a he leo o ka nui ikaika ke lohe 'ia, he leo

ho'i mai nā kūpuna mai e kuhi mai ana i ke ala e pono ai.

I kēia wā, aia nō 'o Hawai'i ma lalo o ka malu o 'Amelika. Pono kākou e mālama i nā lula i ho'onohonoho 'ia e ke aupuni o ia 'āina nui. Mai kinohi o ke kū 'ana o 'Amelika ma Hawai'i, makemake ihola ka po'e 'ōiwi e pakele i kēia mana o waho akā 'a'ole kākou i hui like no ia hana. 'Oko'a nō kēlā me kēia mana'o e pili ana i nā hana e pono ai ia aupuni kū'oko'a ma Hawai'i. 'O ka pila Akaka paha kahi mea e kōkua nei i ke kūkulu 'ana i ia aupuni kū'oko'a akā, 'a'ole mahalo 'ia ua pila nei e ka nui lehulehu. Kū'ē wale aku kahi mau kānaka Hawai'i i ia pila ma muli o nā mea i hūnā 'ia a me nā mea i 'ike pono 'ole 'ia. Pehea lā kākou e holomua ai?

'O ke kāko'o o ka Hawai'i paha kahi mea 'ē a'e e nānā pono ai. Koho ka po'e Hawai'i e kāko'o aku i ko lākou makemake pono'i. No kahi mau kānaka 'ōiwi, kāko'o lākou i ke aupuni kū'oko'a a he hana pono ia no lākou iho. No kahi mau kānaka 'ē a'e, 'a'ohe o lākou 'i'ini e pakele i ke aupuni o 'Amelika, akā noho mālie lākou i ka malu o ia aupuni.

Nui nā hana kū'ē i hana 'ia e ka po'e Hawai'i. I kahi manawa o ka po'e Hawai'i i kū'ē ai ma ke alanui 'o Kalākaua ma Waikīkī no ka pono o ke kula ki'eki'e 'o Kamehameha a me nā hana a pau o ia kula, ua nui wale ka po'e e naue ana. 'Ewalu a 'oi kaukani kānaka i hō'ea ma ia wahi 'o Waikīkī no ka naue pū 'ana. Ua 'ike nō ka malihini a me ka Hawai'i i ka ikaika o ko kākou po'e a me ke aloha nui i ko kākou mau mea pili Hawai'i.

'O kahi mea kaumaha na'e, i ka manawa o ka po'e Hawai'i i holo ai i Kūkaniloko no ke kū'ē 'ana i nā hana 'ino e kupu ana ma ia wahi kapu he mau mahina ma hope pono iho, 'a'ole nō i like ka helu kanaka o laila me ka helu ma ke alanui 'o Kalākaua. I ko'u naue 'ana ma ke alanui, ua lohe wau i ka namunamu 'ana o kahi mau kānaka no ke kaumaha o ia naue. 'Ehā paha haneli ka 'oi i naue aku. 'Ōlelo lākou, "'o nā kānaka i komo i ke kula 'o Kamehameha, 'a'ohe o lākou alu like no ka pono o nā hui 'ē a'e ma Hawai'i nei, 'o ko lākou pahuhopu pono'i wale nō ka i kōkua 'ia. He aha lā ke 'ano o lākou? Tsā!" He pu'uwai Hawai'i maoli ko nā haumāna o ia kula a i 'ole he hō'ike ho'okamani wale aku ia? I ko'u lohe 'ana i ia mau 'ōlelo, ua hele a kaumaha 'o loko. He mamo wau na Kamehameha a e naue ana au me ko'u mau palala hula mai ua kula lā. 'O kēia kahi hō'ike pololei i ke 'ano o ka po'e Hawai'i a 'a'ole paha maika'i nei hō'ike. 'A'ohe pono o ke kāko'o 'ole o kekahi i kekahi. Pehea lā kākou e holomua ai?

Ua 'ike 'ia kēia mau pilikia o kēia wā. E nānā ho'i kākou i ka wā kahiko, i ko kākou po'e i hala, no kahi hana kūpono e hana ai. 'A'ole nō i kū like ka po'e

(ho'omau 'ia i ka 'ao'ao 9)

He Koho

(ho'omau 'ia mai ka 'ao'ao 8)

Hawai'i a pau i ka pau 'ana o ka 'ai kapu akā, i kēia wā, hiki paha i ka po'e Hawai'i ke hui pū a kūkulu i ia hale i hiki 'ole ai ke naueue wale mai. Aia ka holomua o kākou a 'ae like kākou i nā mea e pono ai ke aupuni kū'oko'a a me ke ola ho'i me ka 'ole o nā hana 'ino a nā aupuni like 'ole o waho. E nā 'ōiwi o nei wā, 'o kākou nō nā pulapula a Hāloa e ho'omaka i ia hana, 'o ia ho'i ka hui like 'ana o kākou a pau.

He 'ōlelo no'eau kēia e waiho 'ia nei no ka ho'ohihi 'ana i ka mana'o, "Mai kali a pau nā niho o hala 'ē ka Pu'ulena." E hana i kāu i kēia manawa 'ānō. Inā kali 'oe, e hala koke ana ka manawa kūpono a 'a'ole hiki ke hana hou 'ia. Inā he hana kāu e hana ai, mai kali 'oe a 'elemakule o pau auane'i ka mea e pono ai, he niho, o hala 'ē ka wā kūpono, he Pu'ulena, a lilo ia he koho no nā kau a kau.

He Hawai'i, He Akamai Nō

na Kāaimalani Spencer

Aloha mai e ka po'e keu a ka na'auao. Eō mai e ka po'e 'ōlali i ka hana 'ana me ka lima, a me ka po'e ma'alea o ka no'ono'o. Inā 'o 'oe kekahi o kēia 'ano

kanaka, hohonu maoli nō kou 'ike. No laila, maopopo iā 'oe pehea e hili ai i lei palapalai, i lei lā'i paha? He aha ia mea he 'ohe kāpala? Hiki iā 'oe ke hume i kou malo pono'i a kākua paha i pā'ū hula?

Inā 'a'ole maopopo iā 'oe, he mau mea hoihoi kēia i pili i ka Hawai'i. Nui ka po'e kama'āina 'ole i kēia 'ano hana no'eau. I ka wā kahiko, ua nui loa ka huli 'ana o ka lima i lalo no ka pono o ke ola. I kēia lā, ua emi iho nēia 'ano 'ike o ka hapanui o kākou, akā na'e, e ola mau nō nā hana no'eau i ka po'e hula.

Inā nānā 'oe i nā hālau hula e kū i nā lolina kahiko, 'ike 'oe, 'a'ole 'o ka mea hula he mea hula wale nō. Na ka po'e hula nō e hana i kā lākou pono no ka hula. Like nō me ke kālā'au, ka ipu, a me ka pahu, 'a'ole e 'ō'ili wale mai ana ia pono. Pono e 'imi hele i ka nahele i lā'au kūpono. A laila, noi aku i ka lā'au āu i koho ai a mahalo i ke akua. He ka'ina hana nō. He mea hoihoi kēia, no ka mea, i kēia lā, hele wale ka

po'e i 'ō i 'ane'i ma ka honua me ka mahalo 'ole i ka mo'olelo kahiko o ia wahi. I ka wā kahiko, ua pono ka mahalo 'ana i kēlā me kēia wahi. 'O ke oli kekahi mea e hō'ike ai i ia mahalo. Mau nō ke oli 'ana i kekahi mau hālau hula, no laila, e ola mau nō kēia hana waiwai i ka po'e hula.

He aha ke kumu o ia ka'ina hana? He lolina ia. E no'ono'o i ia mea he oli. Nui nā 'ano o ke oli a nui nō ho'i ke kumu no ke oli 'ana. 'O ia ho'i, he mea ia e hō'ike ai i kou mo'omeheu, kou mahalo, kou kaumaha, he 'ano malu, a he hea i ke akua kekahi. Loa'a he mau kumu hou a'e, akā, 'o nā akua ka

he kapa i kāpala 'ia

mea nui. Nui nā akua i ka wā kahiko, he akua ko kēlā me kēia mea. No ka po'e hula, ho'ohana 'ia nā kinolau o nā akua hula no ka lei a me ke kūpale 'ana nō ho'i i ka 'ino. 'O kekahi po'e akua no ka hula, 'o ia 'o Laka, 'o Hi'iakaikapoliopole, 'o Hopoe, a 'o Kapo kekahi. Aia nō ua mau akua nei i kekahi o nā oli he nui loa. 'O ke oli kekahi mea ma'a mau i ka wā kahiko, akā ua ma'a ka po'e kupuna i ia hana.

Ke 'oe nānā i ko kākou po'e kupuna i ka wā kahiko, nui nā mea i loli mai kēlā wā a i kēia. 'O kekahi ho'i ka lola a kākou e komo ai a me ka hana 'ana i ia lola. Maopopo iā 'oe pehea e hume ai i ka malo? Ma mua o ko'u hula 'ana, 'a'ole i maopopo ia'u. He hana ma'a mau ia i ka wā kahiko, akā i kēia lā, 'a'ole nui ka po'e e hiki ai ke hume i ko lākou malo pono'i. 'A'ole au e wehewehe ana i kēlā hana, akā, he mea ia e noi'i ai no ka hoihoi. Ua loli ke 'ano o ka lola e komo ai – he malo a he lola wāwae lō'ihī paha – a loli pū ka hana e loa'a ai ia lola. I kēia lā, na ka mīkini nō e kāpala i nā lau ma ka malo, akā, i ka wā kahiko, hana ka po'e Hawai'i i ka 'ohe kāpala, he mea e pa'i ai i kāu kāpala ma ka malo. He mo'olelo nō ko kēlā me kēia 'ohe kāpala a he mea hoihoi loa kēlā.

No ka'u 'ohe kāpala, ua kālai 'ia kekahi lau no ko'u 'ohana. No laila, aia kahi mea no ko'u kaikaina, ko'u kaikuahine, 'o au, a me ko'u piko. He mea hohonu ka piko i ka mana'o Hawai'i, 'a'ole 'o ka

(ho'omau 'ia i ka 'ao'ao 10)

He Akamai Nō

(ho'omau 'ia mai ka 'ao'ao 9)

piko 'ōpū wale nō. 'Ekolu piko o ka po'e Hawai'i. 'O ke po'o, ka piko 'ōpū, a me ka ma'i nā piko 'ekolu a hō'ike 'ia ka wā i hala, ka wā e hiki mai ana, kou no'ono'o, kou pili me ke akua, a me kekahi mau mea hou a'e i nā piko 'ekolu. 'O ia ke kumu i koho 'ia ai ka piko no ka'u 'ohe kāpala. Nui ko'u aloha i ko'u 'ohana, a aia ko'u 'ohana i puehu 'ia i 'ō i 'ane'i. No laila, ua makemake au e hō'ike i ko'u aloha i ko'u 'ohana. He hana luhi maoli nō ke kālāi 'ana i ka 'ohe a me ke pa'i 'ana i ka lau ma ka malo me ka hemahema 'ole. He hō'ike kēia no ka 'ike hohonu o ka po'e hula.

Nui loa nā mea e ulu ai ka 'ike i loko o ka po'e hula i kēlā me kēia hula. Eia kekahi, ke a'o mai ka po'e hula i kekahi hula hou, e a'o mai ana lākou i nā mea a pau no kēlā hula. 'O ia ho'i, inā pili ka hula hou i kahi 'āina, a'o paha ana lākou i ke 'ano o ka makani, ke kai, ka ua, a pēlā wale aku. Inā aia he kuahiwi kaulana i loko o ke mele, e kuhi ana ka mea hula i ia kuahiwi me ka lima a me ka maka e nānā ana i uka, me he mea lā, aia ke kuahiwi i mua o lākou a hiki nō lākou ke 'ike i kēlā kuahiwi. Pēia nō ho'i no nā 'ano hula a pau, kuhi ka mea hula i nā mea ko'iko'i o loko o ke mele.

Akamai nō ka Hawai'i. 'A'ole 'o ka po'e hula wale nō ka po'e hohonu o ka 'ike. Like nā lōina i pa'a no ka po'e mahi 'ai, ka po'e lawai'a, a me ka po'e kilo kekahi. Aia nō ka 'ike ke ola nei nō. 'O ka po'e hula kekahi e mālama nei i kekahi o nā lōina kahiko. Inā hula 'oe, 'a'ole 'oe he mea hula wale nō, no ka mea, hohonu maoli nō kou 'ike. Inā hoihoi 'oe i ka hula akā 'ano hilahila 'oe i ke komo 'ana i kahi hālau, e 'imi i hoa a e nīnau iā ia e pili ana i kāna hālau. 'O'i aku paha kou hoihoi i kekahi hālau ma mua o kahi hālau 'ē a'e. E a'a i ka hula. E ola mau nō ka hula. E ola mau nō ho'i nā hana no'eau. Eō e ka po'e o Hawai'i nei, e kū ha'aheo. Kū i ka Hawai'i.

E Huaka'i Kākou!

na *Kāwika Allen*

Ua hiki koke ka hopena o kēia kau kula. E aha ana 'oukou i ke kau wela? E hana ana paha, e mau ana ke kula, a i 'ole e huaka'i ana kekahi o 'oukou? E huaka'i ana kekahi o ko'u mau hoa aloha. Hele ana kekahi i Palani. Hele ana kekahi i Ikalā, a hele ana kekahi hou aku i Tahiti. Laki nō lākou i kā lākou huaka'i 'ana i kēia mau 'āina kaulana. Akā, no ka hapanui o kākou, e noho ana kākou i Hawai'i nei no ke kau wela. Inā pēlā, mai hopohopo i kou huaka'i 'ole 'ana i kahi mamao loa, he nui nā 'ano a kākou e koho ai no ka huaka'i 'ana ma Hawai'i nei! Eia kekahi mau la'ana no 'oukou e mana'o ai.

'A'ole pono ke kālā he nui.

Ma muli o ke emi o nā likiki mokulele, 'a'ole nui ka uku i pono ai no ka hele 'ana i nā mokupuni 'ē a'e. Ho'omana'o 'oukou i ka pipi'i o nā likiki mokulele i kēlā kau wela aku nei? Ma luna ia o ka lewa nu'u! Akā na'e, inā ho'oka'awale 'oe i ka manawa e lele ai i ke kakahiaka nui, emi maila nā likiki. Inā he kanaka lele mau 'oe (he frequent flier ho'i), 'o kēia ka manawa e ho'olilo ai i kēlā mau mile manuahi. Hiki pū ke loa'a ke ka'a no iwakāluakūmālima kālā no ho'okahi lā, a emi hou maila ka huina kālā e pono ai.

'A'ole pono he huaka'i lō'ihī loa.

Inā 'a'ole nui ka manawa e huaka'i ai, hiki ke ho'oka'awale i ho'okahi lā 'oko'a no ka huaka'i 'ana. Eia he la'ana. Hiki ke lele i Maui i ke kakahiaka nui, ma kahi o ka hola 6. I ka loa'a 'ana o ke ka'a iā 'oe, ma kahi ia o ka hola 8 i ke kakahiaka. Hiki ke kalaiwa i Haleakalā e 'ike maka i ka nani o ia wahi. Ma hope o ka iho 'ana mai Haleakalā mai, ua awakea. E hele aku i Ka'ahumanu Shopping Center, 'ai i ka 'aina awakea a kū'ai hele. A laila, ua kani paha ka hola 3. Ma hope o ke kū'ai hele 'ana, hiki ke kipa i ka hale wilikō 'o Pu'unēnē a a'o mai i ka mo'olelo o ia hale wilikō. Ma hope o ke a'o 'ana mai no kekahi o nā hale wilikō hope loa o Hawai'i nei, ua kūpono ka manawa e ho'i ai i ke kahua mokulele, e ho'ihō'i i ke ka'a, a ho'i i O'ahu nei.

Ho'ā'o i kekahi alahahele hou.

Me ka hiki 'ana mai o ka Super Ferry, loa'a pū mai he alahahele hou a kākou e kipa ai i nā mokupuni o Hawai'i nei. Pipi'i loa nā holoholo moku pili 'āina, akā he nani maoli nō ka 'ike 'ana i nā mokupuni mai ka moana. E kau i ke ka'a ma luna o ka Super Ferry a e kipa i kekahi mokupuni 'ē a'e. I kou ha'alele 'ana iā O'ahu, hiki ke 'ike i ka nani o ka 'āina mai ka moana. 'O kēia nānā 'ana ka 'ikena a ko kākou mau kūpuna i ka wā kahiko. Ho'omaopopo au i ka manawa a'u i holoholo ai ma ka moku pili 'āina, a hū a'ela ka pīhoihoi i loko o'u i ka nānā 'ana aku i ka nani lua 'ole o kēia mau mokupuni nei.

E 'imi i 'ike pili i ia 'āina malihini.

He mana'o kēia no ka pahuhopu o ka huaka'i 'ana. E koho paha i kāu mau mele Hawai'i punahele i haku 'ia no nā 'āina kaulana o nā mokupuni nei. Hiki ke lohe 'ia nā inoa o nā wahi like 'ole i ia mau mele. Ma hope o ke koho 'ana i mele, e 'imi i 'ike no nā wahi pana, nā pua, nā wai, a i 'ole nā mauna i loko o ke mele. (Hiki ke noi'i i nā puke, ka punaewe, a i 'ole ke pā cd.) A laila, e kipa aku i ia wahi a e 'ike maka i nā mea i wehewehe 'ia i ke mele.

He le'ale'a maoli nō kēia 'ano huaka'i. E kono i kou mau hoa aloha, e ho'omākaukau kāu 'ukana a nanea! No laila, 'a'ole 'oe e huaka'i ana i Eulopa? 'A'ole pilikia. 'A'ole pono ke kālā he nui a i 'ole he manawa lō'ihī loa e huaka'i ai. Hiki ke huaka'i ma Hawai'i nei.

Lu'ulu'u i ka ua nui

na Ké'alo'hi Tyau

Aloha e nā hoa makamaka o Ka Ulu Hoi. 'O keia ka'u atikala hope loa no Ka Ulu Hoi, mahalo no ko 'oukou heluhelu 'ana. Makemake wau e hō'ike iā 'oukou i kekahi mea kaumaha i mea e wehe ai i ko 'oukou mau maka. Eia lā.

'O ka Pō'akahi ia, ka lā 'umikūmāono i ka mahina 'o 'Apelila. Ua ho'omaka ka luku 'ia 'ana aku o nā haumāna o ke kula nui 'o Virginia Tech ma ka hapahā hola 'ehiku i ke kakahiaka. Ua hele aku nei kekahi kanaka i ka hale noho haumāna 'o Ambler Johnston Hall. Make iā ia 'elua mau kānaka ma ka hale noho. Ma hope o 'elua hola, ua hele kēlā kanaka i ka lumi i Norris Hall, a ua kī aku 'o ia i ka pū, a hā'ule he kanakolu mau haumāna. Kāpala ke koko ma luna o ka papahēle kīmeki. Auē nō ho'i ē!

'O Cho Seung-Hui ka inoa o ke kanaka kī pū. Ma waena o ke kī 'ana, ua hele akula ke kāne i ka hale leka a ho'ouna 'ia kahi pū'olo i ka hale pa'i nūhou 'o MSNBC. Wehewehe 'ia aku kona mana'o no ke kī 'ana i nā haumāna. Ua kū he kanakolukūmākolū mau haumāna i ka pōkā a ia kāne. 'A'ole mōakaaka kona kumu no ka luku 'ana aku i nā haumāna, no ka mea, 'a'ole hiki ke maopopo kona 'ōlelo haole ma ka wikiō. Ua ho'ohenehene 'ia 'o ia ma ke kula, a huhū loa 'o ia i nā haumāna waiwai. Makemake 'o ia e kū kona makaia no nā kānaka e like me ia.

Pū'iwa nā mākua o nā haumāna i make, no ka mea, ua hō'ike ka hō'ike nūhou ma ke kīwī i kāna wikiō 'ino'ino. Kaumaha wau no nā mākua o nā haumāna. Ho'ouna wau i ko'u aloha a me ko'u mana'o maika'i iā lākou a pau. Hiki iā kākou ke pule no ko lākou mau 'ohana, ke 'olu'olu.

Ma muli o kēia hana 'ino ma kēlā kula nui, he aha ka hana e loli nei no ke kula nui o Hawai'i a me nā haumāna? Hiki iā kākou ke ho'ālo i kēlā mea 'ino'ino? No'ono'o kekahi mau kānaka, 'a'ole e 'ike 'ia kēia hana 'ino ma Hawai'i nei, akā 'a'ole mākou e pakele wale aku i ka mana'o o ia hana 'ino.

Nui nā kānaka pupule ma Hawai'i nei. Nui nā malihini i ne'e ma nā 'āina o ko kākou mau kūpuna mai nā 'āina 'ē. Ke ho'oponopono nei mākou i kēlā pilikia? 'A'ole loa'a ho'okahi wale nō ala kūpono.

No'u iho, nui paha nā ala kūpono akā he aha ke ala maika'i loa no nā kumu a me nā haumāna o ke kula nui o Hawai'i? I keia wā, loa'a kanahākūmākahi mau kia'i palekana no iwakāluakūmālima kaukani mau haumāna. 'Eono mau kia'i palekana e ka'ahēle nei i 'ekolu haneli mau 'akele o ke kula. 'A'ole lawa nā kia'i palekana no ke kula nui, a makemake ke kula e hā'awi i nā pū i nā kia'i palekana. Pū'iwa mai nei wau, he aha

lā?

'A'ole wau e hilina'i nei i ka halihali 'ana o nā kia'i palekana i ka pū, no ka mea, 'a'ole lākou e a'o pono 'ia no ka hana 'ana i nā pū a 'a'ole loa'a ka kālā no ke a'o pono 'ana iā lākou. Pehea kou mana'o e ka mea heluhelu? Makemake anei 'oe e 'ike i ka halihali 'ana o nā kia'i i ka pū?

He Kaua Malū

na Leilani Digmon

'Auhea 'oukou e nā makamaka o ka 'āina, nā makamaka heluhelu ho'i o *Ka Ulu Hoi*. Ma mua o ka ho'omaka 'ana o nei mo'olelo, 'a'ole i kana mai ka ho'omaika'i a me ka mahalo ho'i o ka mea kākau iā kākou no ka hō'ea 'ana i ka nu'u, ka wēkiu o nēia mauna launa 'ole o ke ki'eki'e, 'o ia nō ka hopena o kēia makahiki kula. He huaka'i lō'ihi nō ia, eia na'e 'o *ke kahua ma mua, ma hope ke kūkulu*, a eia a'e paha ka hō'ea 'ana a kākou i ka manawa kūpono e lawe i ua 'ike a na'auao ho'i ma waho o ke kula.

Malama paha ua heluhelu 'ia kēlā mo'olelo nei a'u i kākau ai a i ho'opuka ai i ka helu 'elima, puke 'ehiku i ka nūpepa *Ka Ulu Hoi*. Inā 'a'ole i heluhelu 'ia ua mo'olelo nei, pili ia i ke ka'aahi 'ino e holo ana i 'ō a i 'ane'i ma luna o ka honua, 'o ia ka nohona a ka po'e haole, he ka'aahi e holo mua ana i ka luku. 'O nā 'ōhua kāpena o luna, 'o ia nō ka po'e i ho'owalewale 'ia a 'ūmi'i 'ia i loko o ua ka'aahi. 'O wau nō kekahi 'ōhua a pēlā pū me ka hapa nui o ka po'e e noho ana i ka 'āina i pio i ua manu wulekula, ke aupuni 'emepela a 'Amelika. Ho'omau nō ua 'ano mana'o i loko o nei mo'olelo.

I kēia manawa, aia nō kahi kaua malū i Hawai'i nei a ma 'ō a 'ō ma ka honua, eia na'e 'a'ole i 'ike 'ia kēia kaua e ka hapa nui o ka po'e. 'Ano like kēia kaua malū me ke ka'aahi 'ino i wehewehe 'ia ma ka paukū 'elua. Ma Iraka a me nā wahi like, 'ike 'ia nō ke 'ano o ke kaua ma waena o ua po'e Iraka lāua me ke aupuni 'Amelika a e kū'ē ana nō lākou. Ma nā wahi like 'ole, nā wahi nona ke kaua malū, e la'a 'o Hawai'i nei, 'o Tahiti, 'o 'Amelika waena, a ua wahi aku, ua wahi aku, he kaua 'oko'a ko laila i 'ike 'ole 'ia, akā aia nō kahi kaua. 'O ka mea pepehi kanaka, 'o ia nō ka ma'i 'a'ai a me ia mau ma'i like 'ole i loa'a ma muli o ke kaua malū, he 'īlio hae i ka lolo o ka hipa ka hoa like.

I ka pō a i ka lā 'oko'a e loa'a ana nō ka po'e i nā mea pepehi kanaka, akā hūnā 'ia ua mea 'ino i loko o ka mea e pono ai ka honua a me nā kānaka ho'i. Ua kau 'ia nā mea 'ino i loko o ka mea 'ai, i ke ea, i ka 'āina, i ke kai, a i ka wai ho'i. Ma ka moku o Wai'anae ma nēia moku 'o O'ahu, 'ike 'ia nō kēia 'ano mea pepehi

(ho'omau 'ia i ka 'ao'ao 12)

Ke Kaua Malū
(ho'omau 'ia mai ka 'ao'ao II)

kanaka i kau 'ia ma ke kai e ka pū'ali koa o 'Amelika a ho'olana wale 'ia ua mea kaua 'ino i ke kapa kai. Ma laila nō e hūnā 'ia ai kekahi mau mea kaua 'Amelika i ke one a hiki i ka manawa e 'ike 'ia ua mau mea e kahi kanaka pū'iwa. Ua ho'ohana 'ia ke kai e ka pū'ali koa 'Amelika me he kahua waiho 'ōpala lā, a 'o nā lako kaua kahiko, nā pōkā pahū kahiko, a me nā kemika kaua 'ino ke 'ano o ka 'ōpala i waiho 'ia i kahi o Kanaloa. 'O ia paha ke kumu o ka loa'a 'ana o nā 'ano ma'i 'a'ai like 'ole i ka hapa nui o ka po'e e noho ana ma laila.

Mau nō kēia 'ano mea pepehi kanaka a ka nohona haole i Hawai'i nei a 'o ke kumu nui no kēia mau pepehi kanaka, 'o ia nō ka Paikāloa'a no ka mea, 'o ke kālā

ka mea nui, 'a'ole 'o ke ola o ka honua, 'a'ole 'o ke ola o kānaka, 'o ke kālā wale nō.

'O ia nō ho'i ke kumu o ke kaua malū. Kū'ai 'ia aku nā mea pono i ho'opihapiha 'ia i ka 'ino. E nānā pono i nā 'ano māhele i loko o ka mea 'ai i kū'ai 'ia. He aha lā ua mau mea a pau? Mai kuhihewa, hiki nō i nā 'ahahuina kikaliki ke kū'ai aku i kahi mea 'ino i 'ike 'ia nō a 'o ka hopena ho'i o ka puhipaka 'ana, ka ma'i 'a'ai. No laila, hiki paha i nā 'ahahuina a pau ke kū'ai aku i ka mea e loa'a ana. 'Oiai 'o ke kālā ka mea nui, 'a'ole 'o ke ola o ke kanaka.

No laila, pehea lā e wehe aii kēia pilikia, e ka lehulehu o ka 'āina? Pehea kākou e hakakā ai i kahi kaua i 'ike 'ole 'ia? 'O ka

mea mua, e kū'ē i ka pono hana a ke aupuni 'emepala, e kū'ē i ke kū'ai 'ana i ka mea i kū'ai 'ia e nā 'ahahuina nui a pau, 'o McDonalds, 'o Wal-Mart, a pēlā aku no ka mea, 'o ke kālā ka mea nui iā lākou. 'O kahi mea 'ē a'e, mai 'ae i ka noho hewa a 'Amelika, no ka mea, he 'ilio hae ua 'o 'Amelika i 'a'ahu 'ia i ka 'ili o ka hipa, no laila, mai hilina'i ia iā... *hana 'i'o ka haole.*

E ka mea heluhelu, hoihoi anei 'oe i ka lilo 'ana i kākau mo'olelo no *Ka Ulu Hoi*, i maka peni uila o ke au e ne'e nei? Inā pēlā kou 'i'ini, e ho'ouna mai nō i 'atikala, i ho'olaha, i 'ōlelo nane, i mele, i aha lā iā mākou nei: mooolelo@kauluhoi.org. Kupina'i ka leo o nā kūpuna, ola ho'i ka 'ōlelo kanaka!

-LH

Ka Ulu Hoi

Puke 7 . Helu 7

7 Mei 2007

MĀNOA, KONA,
O'AHU A LUA

PAPA
MO'OLELO

'Ilikea Afong
Kāwika Allen
Kaua Carvalho
Leilani Digmon
Kekoa Haleamau-Martin
Lilliane Makaila
Kaina Makua
Kaleonahenahe Nacapoy
Kenji Rasmussen
Ka'aimalani Spencer
Lākea Trask-Batti
Ke'alohe Tyau
Kaleomanu'iwa Wong

1 Ka Leo o ka Manu 'Alamea
2 E aha 'ia ana kēia pu'uhonua?
3 He Moku Lawe 'Ōhua
4 Huli Kua 'Ia
5 Kani ka Manu
7 Kū Holo Mau 4
8 He Koho no nā Kau a Kau
9 He Hawai'i, He Akamai Nō
10 E Huaka'i Kākou!
11 Lu'ulu'u i ka Ua Nui
He Kaua Malū

luna@kauluhoi.org / mooolelo@kauluhoi.org
www.kauluhoi.org
Kahikina de Silva, Luna Ho'oponopono